

BARCELONA, UN DELS DARRERS LLIBRES PROJECTATS PER VERDAGUER

Francesc CODINA i VALLS

Introducció

L'objectiu de la present comunicació és donar compte de la gènesi, el contingut i les vicissituds de *Barcelona*, un dels darrers llibres projectats per Jacint Verdaguer.¹

D'aquest projecte literari se'n tenia fins ara un coneixement força escàs. Pràcticament, l'única referència consistia en una «nota editorial» que figura al capdell del volum *Barcelonines*, número XXVIII de la col·lecció d'obres completes del poeta publicades per la Il·lustració Catalana entre els anys 1913 i 1925. En aquesta «nota» (reproduïda a l'annex II d'aquest treball) s'informa molt vagament del projecte de Verdaguer i s'explica que l'edició de l'obra va ser confiada per l'autor poc abans de morir a Lluís Carles Viada i Lluch, que va esdevenir així dipositaris dels «materials» destinats al llibre.

Amb la present aportació es pretén respondre a un seguit de qüestions suscidades per aquesta «nota»: Existia aquest projecte? En cas afirmatiu, en què consistia? Quan es va iniciar? En quin estat es trobava quan va morir Verdaguer? En quin moment els materials del llibre van passar a mans de Lluís Carles Viada i Lluch? Què va fer aquest personatge amb els materials? Com és que la majoria de textos inèdits destinats al llibre no es van publicar fins més de vint anys després de la mort de l'autor?

A part de desenredar aquests embulls textuais, la comunicació també pretén insinuar les línies bàsiques d'evolució de la poesia de temàtica urbana de Verdaguer, tot assenyalant els trets més rellevants de la seva visió de la gran ciutat moderna, un tema que al llarg del segle XIX va anar guanyant pes i transcendència en la poesia occidental.

***Barcelona* dins el programa de treball dels darrers anys de Verdaguer (maig de 1899 - juny de 1902)**

En els darrers tres anys de la seva vida (1899-1902), i en unes circumstàncies personals aparentment poc favorables a la labor creativa, Verdaguer es va lliurar a una intensa activitat literària, que es va desplegar en tres àmbits diferents però rela-

1. Aquesta comunicació és una síntesi de Francesc CODINA, *Gènesi i vicissituds de «Barcelona» de Jacint Verdaguer*. Tesi de llicenciatura dirigida pel Doctor Joaquim Molas, llegida a la Universitat de Barcelona el 4 de març de 1994.

cionats: a) el periodisme, en què va exercir com a articulista i com a director literari de les revistes *La Creu del Montseny* i *Lo Pensament Català*;² b) l'activisme cultural, que es va concretar en la participació en diversos actes, certàmens i excursions;³ i c) l'elaboració i la planificació de nous llibres, que va donar com a fruit la publicació de quatre obres i la preparació d'una colla de reculls que, si bé no va aconseguir d'editar en vida, va deixar en un estat d'elaboració força avançat i molts dels quals van ser publicats pòstumament.

L'any 1899 van aparèixer dos llibres, *Montserrat* i *Santa Eulària*, en l'edició dels quals va intervenir Lluís Carles Viada i Lluch, director de la revista *El Sarrianiés*. El primer, en què l'autor va refondre i ampliar dos reculls anteriors, *Cançons de Montserrat* i *Llegenda de Montserrat*, es va acabar de publicar com a fullotó de l'esmentat setmanari el 28 de gener⁴ i el març va sortir com a llibre. La impressió del segon també va anar a cura de Viada i va aparèixer el mes de maig.⁵ D'altra banda, el 1901, va ser estrenat el quadret escènic *L'adoració dels pastors*, amb música del mestre Enric Morera. Aquell mateix any es va publicar una nova edició de *Canigó*, amb algunes alteracions significatives.⁶

Verdaguer encara va publicar dos nous reculls en vida. El primer, *Aires del Montseny*, a mitjan 1901. El segon, *Flors de Maria*, durant la seva darrera malaltia, l'abril de 1902.⁷ Però, si bé aquests són els dos darrers llibres que el poeta va aconseguir de treure a la llum, constitueixen tan sols una mínima part del vast programa d'edicions que es proposava de dur a terme. Rosalia Guilleumas, en un article del 1977,⁸ escrit arran de la troballa d'un lot de manuscrits verdaguerians,⁹ va exhumar una llista autògrafa¹⁰ del poeta amb quinze «títols d'obres que evidentment tenia els

2. Vegeu Ramon PINYOL i TORRENTS, «Les revistes literàries dirigides per Verdaguer. Una aproximació», *Anuari Verdaguer 1991*. Vic: Eumo Editorial / Ajuntament de Barcelona, 1992, p. 107-146.

3. Sobre l'activitat literària de Verdaguer en els darrers anys de la seva vida, i en concret en aquest àmbit, vegeu Francesc CODINA, *op. cit.*, cap. II.

4. Cf. *El Sarrianiés*, n. 214 (28-I-1899), p. 234.

5. Cf. *Epistolari*, vol. x, p. 249-251 i 260-261.

6. Cf. Ricard TORRENTS, «Contribució a la gènesi de *Canigó*, de Verdaguer», *Anuari Verdaguer 1987*. Vic: Eumo Editorial / Ajuntament de Barcelona, 1988, p. 96.

7. En una nota final d'aquest recull els editors adverteixen que: «la gravíssima malaltia que tantost comensà la impressió d'aquest llibre te postrat en lo llit a nostre aymadíssim Mossèn Verdaguer, l'ha privat de donar lo darrer retoc a l'obra». Vid. Jacint VERDAGUER, *Flors de Maria*. Barcelona: Estampa de la Casa P. de Caritat, 1902), p. final sense numerar. Anton Busquets i Punset afirma que Verdaguer en «ses darreries ordena *Flors de Maria*, del llibre estant. Jo vaig ajudar-l'hi». Vid. Anton BUSQUETS i PUNSET, «Verdaguer, XXIVè aniversari de la seva mort», *Segarra*, n. 25 (25-VI-1926).

8. Rosalia GUILLEUMAS, «Troballa de les tres últimes obres de Mossèn Cinto Verdaguer», *San Jorge*, n. 100 (abril de 1977), p. 2-17.

9. Segons que informa Rosalia GUILLEUMAS, *op. cit.*, p. 9-10, es tracta dels manuscrits literaris que, a Vil·la Joana, el dia 8 de juny de 1902, Verdaguer lliurà als seus amics mossèn Costa i mossèn Valls, i que foren adquirits per la Biblioteca de Catalunya a un descendent col·lateral d'aquest darrer.

10. Sobre aquesta llista, Rosalia GUILLEUMAS, *op. cit.*, p. 11, diu: «Entre els mateixos papers literaris que Verdaguer se'n dugué a Vil·la Joana, adquirits avui per la Biblioteca de

seus darrers anys en elaboració amb intenció de publicar-les en forma de llibre». Entre aquests títols, la majoria identificables amb obres pòstumes del poeta, hi figura, en onzena posició, el de *Barcelonines*, segons la transcripció de Rosalia Guilleumas.¹¹

Aquesta llista probablement va ser elaborada per Verdaguer després de la publicació d'*Aires del Montseny* (a mitjan 1901), ja que aquest llibre no hi és esmentat, i abans de la de *Flors de Maria* (abril de 1902), que sí que hi figura. I, tal com diu Guilleumas, cal entendre-la com un programa de treball, o si més no com una mena d'inventari de les obres que Verdaguer veia viables d'enllestir i d'editar.

Sumaris i materials: l'univers *Barcelona* de Verdaguer

Barcelona era doncs un d'aquests llibres que Verdaguer es proposava de publicar. Però el poeta no s'havia limitat a apuntar-lo en una llista de projectes, sinó que fins i tot havia aplegat part dels materials destinats al volum en una carpeta que du el títol, autògraf, de *Barcelona*.¹² A més a més, havia elaborat dos esborranys de sumaris, que es troben inclosos en un quadern de notes que també porta el títol *Barcelona*, igualment autògraf.¹³ Aquests dos sumaris són transcrits a l'annex i d'aquest treball.

El buidatge d'aquest conjunt de documents, que d'ara endavant seran anomenats respectivament carpeta *Barcelona*, quadern *Barcelona* i sumaris *Barcelona*,

Catalunya, hem trobat un full de lletra dels últims temps que ens dóna, escrits de la seva pròpia mà, la relació de títols [...].

11. No he aconseguit de localitzar el full amb aquesta llista entre els manuscrits verdaguerians custodiats a la Biblioteca de Catalunya, per la qual cosa esmento el títol onzè tal com figura a GUILLEUMAS (*op. cit.*, p. 11-12), tot fent constar que em sorprèn que Verdaguer es refereixi al seu projecte de llibre sobre Barcelona amb el títol de *Barcelonines*, ja que les altres vegades s'hi refereix exclusivament amb el de *Barcelona*.

12. Ms. 950 de la Biblioteca de Catalunya. Es tracta d'una carpeta grossa, de 330 x 240 mm, força desgastada, amb una etiqueta (70 x 100 mm) a la coberta frontal de la qual hi ha escrit «Barcelona»; la forma de la lletra d'aquest títol sembla correspondre amb la de Verdaguer dels darrers anys. El manuscrit consta de 162 fulls de mides diverses, tots ells foliats. Amb alguna excepció, els primers 149 fulls formen un total de 21 plecs relligats. En realitat els «fulls» d'aquests plecs són en la seva majoria bifolis plegats i cosits. A partir del n. 150 inclòs els fulls són solts. Amb alguna excepció, cadascun dels plecs agrupa els esborranys i la versió definitiva d'un sol text.

13. Ms. 370 (Vària III, 25, «Barcelona») de la Biblioteca de Catalunya. Quadern de 210 x 160 mm, amb una etiqueta a la portada en què hi ha escrit, amb tinta i amb lletra dels darrers temps de Verdaguer: «Barcelona». Consta de 56 fulls foliats. Els primers 44 fulls estan relligats i formen pròpiament el quadern. La resta de fulls, del 45 al 56 inclosos, són fulls solts que estan intercalats entre l'últim full enganxat del quadern i la seva coberta posterior. Aquests fulls solts no sembla pas que n'hagin estat arrencats, ja que presenten pautes diferents. En tots els fulls la lletra correspon als darrers temps del poeta. En aquest quadern Verdaguer hi anava anotant breus informacions relatives a monuments, edificis, personatges i costums de la ciutat de Barcelona. Els fulls 51 i 52 contenen els esborranys de sumaris de *Barcelona* transcrits a l'annex I.

permet de delimitar el que denominaré l'univers *Barcelona* de Verdaguer;¹⁴ és a dir, el conjunt de textos que el poeta en un moment o altre, i de forma avui constatable, va considerar d'incloure en el llibre que projectava.

La taula 1 pretén de presentar gràficament aquest univers. Els títols dels textos són esmentats a la primera columna, per ordre alfabètic i amb l'ortografia normalitzada. Figuren en primer lloc els títols corresponents a poesies, en segon lloc els corresponents a proses i finalment els corresponents a textos que presenten problemes d'identificació. Els títols van precedits d'una xifra sumatòria que al final n'indica la quantitat total, que és de 45, desglossable en 42 de corresponents a textos identificats (36 poesies, 5 proses i 1 nota) i 3 a textos no identificats.

A la segona i a la tercera columnes de la taula s'indica si els títols van ser inclosos per Verdaguer en algun dels dos sumaris (fulls 51 i 52, respectivament, del quadern *Barcelona*); en cas positiu, s'indica el número d'ordre en què figuren en el sumari corresponent. Finalment, a la quarta i a la cinquena columnes s'assenyalen amb un punt aquells textos aplegats per Verdaguer a la carpeta *Barcelona*, en net o/i en esborrany, respectivament, i s'indiquen els dos casos en què, en comptes de manuscrits, hi figuren retalls de premsa amb el text publicat.

TAULA 1
L'univers *Barcelona* de Verdaguer

Títols	QUADERN <i>Barcelona</i>		CARPETA <i>Barcelona</i>	
	Sumari del full 51 n. d'ordre	Sumari del full 52 n. d'ordre	en net	esborrany
Poesies				
1 A Barcelona (oda)	6	25		
2 [A] Barcelona (poesia)	17	5		
3 A la Verge Maria de Vallvidrera				•
4 A un rossinyol de Vallvidrera	13	16		
5 Al Sant Crist de Betlem	20	18		
6 Colom	1/30	6		
7 Coronació de la Verge de la Mercè	7			•
8 Goigs de Nostra Senyora de la Mercè	8	8		
9 Himne			• (sense títol en el ms)	
10 Himne a la Verge de la Mercè	26	24		
11 Himne a Nos. Senyora de la Bonanova	32	3		
12 Invenció de les relíquies de S. Eulària	23			
13 L'estel de l'alba		17		
14 La banda de la reina		19		•
15 La Creu de Barçino			•	•
16 La Custòdia de la Seu de Barcelona	28			•
17 La fira de Sant Jordi	12			
18 La Font de Jesús	31	4	•	•

14. Pel que fa al buidatge i a la descripció detallada d'aquests manuscrits, vegeu Francesc CODINA, *op. cit.*, cap. IV.

19	La palmera de Jonqueres	21	22	• (retall de premsa)
20	La perla de Sarrià	11		
21	La Seu	24		• •
22	Les tres muntanyes	4	1	• •
23	Lo filador d'or	16	9	• (retall de premsa)
24	Lo Gaiter del Llobregat	19	12	
25	Lo Liri de Gràcia	10	10	• •
26	Lo monument a Colon	3	15	• •
27	Lo parc			• •
28	Lo verger del Palau		21	• •
29	Nit de sang	2		
30	Nostra Senyora de l'Ajuda	25	14	•
31	Sant Ramon de Penyafor	22	7	• •
32	Sant Vicenç Ferrer	18		• •
33	Santa Àgueda	29	2	• •
34	Santa Madrona	9	11	
35	Santa Maria del Pi	14	23	• •
36	Santa Maria del Socors		20	• •

Proses

37	Despedida del maig		28	
38	Discursat «del Liri de Gràcia» (nota)	35		
39	Diumenge del Ram	33	27	•
40	L'alzina del Passeig de Gràcia		26	•
41	Lo cornamusaire			• •
42	Lo Jesuset de la porta de Betlem	34	29	• •

Textos no identificats

43	L'Àngel de Barcelona	15	13	
44	Lo sant bisbe Català	27		
45	[Títol no desxifrat]	5		

Pel que fa als textos d'aquest univers aplegats a la carpeta *Barcelona*, ja sigui en forma de versió en net, d'esborrany o de retall de premsa, la seva identificació no ofereix problemes. No obstant això, cal esmentar el cas de la composició «A la Verge Maria de Vallvidrera», de la qual a la carpeta només hi ha un esborrany molt inicial que no du títol. També cal fer esment d'un altre esborrany sense títol que comença amb el vers «Lo senyor bisbe Català...», i que constitueix un primer esbós del text titulat «Coronació de la Verge de la Mercè», la versió en net del qual no figura a la carpeta.

La identificació dels textos apuntats en els sumaris (annex i) és més problemàtica, ja que, a més de presentar algunes repeticions, en alguns casos Verdaguer va alterar-ne lleugerament els títols.

El primer problema està motivat per la presència en totes dues llistes del títol «Oda a Barcelona» al full 51 —o bé «A Barcelona, Oda» al full 52— al costat del títol «A Barcelona (poesia)» als fulls 51 i 52. La clara distinció que estableixen les aposicions «oda» i «poesia» fa pensar que no es tracta de cap repetició per error

d'un mateix títol, sinó que Verdaguer es referia a dos textos diferents de títol homònim. Pel que fa a l'oda, es tracta òbviament del poema premiat als Jocs Florals de 1883 i després incorporat al volum *Pàtria* (1888). Pel que fa a la «poesia», molt probablement es tracta d'un romanç juvenil que, amb el títol de «Barcelona» (sense la preposició «a»), Verdaguer va presentar als Jocs Florals de 1866 i que havia restat il·localitzat i inèdit fins fa poc.¹⁵

El títol «Colon» també apareix dues vegades en el sumari del full 51 i una en el del full 52. En aquest cas, però, el més probable és que Verdaguer repetís per error el títol en el primer sumari. Quant a la identificació del text, es pot descartar que es tracti del poema llarg *Colom*, ja sigui la versió juvenil o bé la seva reelaboració tardana. Tant l'extensió com la temàtica d'aquests textos fan difícil pensar que Verdaguer els hagués volgut d'incloure en un llibre sobre Barcelona. En canvi, tot apunta que es refereix a la poesia «Colon», del llibre *Montserrat* (1899), en la qual s'evoca la trobada de Colom amb els Reis Catòlics a Barcelona.

Un altre problema d'identificació de textos és provocat per la semblança de dos títols, «Coronació de la Verge de la Mercè» i «A la coronació de la Vergè de la Merce», tal com figuren al sumari del full 51, en les posicions 7 i 26 respectivament. No es tracta de cap repetició per error, sinó de dues poesies diferents. La primera és efectivament la ja esmentada «Coronació de la Verge de la Mercè» publicada a *Lo Pensament Català* (25-VIII-1900), la qual és un poema d'homenatge al bisbe Jaume Català i Albosa. En canvi, en el segon cas, es tracta de l'«Himne a la Verge de la Mercè», escrit per Verdaguer amb motiu de la cerimònia de la coronació, que es va celebrar el 21 de novembre de 1888. La preposició «a» que inicia el segon títol en dona la clau: aquesta distingeix l'himne de la poesia commemorativa dedicada al prelat que va presidir la cerimònia, la qual va ser escrita dotze anys més tard. D'altra banda, l'himne figura també al sumari del full 52, amb la denominació més explícita de: «A la Verge de la Merce. Himne de la Coronació».

A les llistes autògrafes s'hi troba encara un altre títol de tema mercedari. Es tracta de «Goigs a la Verge de la Mercè». El text corresponent no va ser inclòs en cap llibre en vida de l'autor ni després en cap edició pòstuma. Finalment, el 1974 va ser recollit en la cinquena edició de les obres completes de l'Editorial Selecta,¹⁶ amb el títol de «Goigs de la Mare de Déu de la Mercè». Sembla, però, que el títol més idoni és el de «Goigs de Nostra Senyora de la Mercè», sota el qual va ser publicat el 10 d'octubre de 1890 a *La Veu del Montserrat*, ja que aquesta n'és l'edició més fiable.¹⁷

Per tancar aquest apartat mercedari, s'ha de remarcar que en l'univers *Barcelona* hi ha quatre textos orbitant entorn de la Mare de Déu de la Mercè: la poesia d'homenatge al Dr. Català i Albosa, l'himne de la Coronació, els goigs i encara una

15. Vegeu Francesc CODINA. «Barcelona, una poesia inèdita de Jacint Verdaguer presentada als Jocs Florals de 1866», *Anuari Verdaguer 1993-1994*. Vic: Eumo Editorial / Ajuntament de Barcelona, 1995, p. 57-80. Conté l'edició del text i un estudi introductori.

16. Jacint VERDAGUER. *Obres Completes*. Barcelona: Selecta, 1974, p. 1055-56.

17. Sobre altres edicions d'aquests goigs, anteriors i posteriors a la de *La Veu del Montserrat*, vegeu Osvald CARDONA. *Els goigs i els càntics de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1986, p. 127-130.

altra poesia sense títol amb data de «17 novembre 88» aplegada a la carpeta *Barcelona* (i titulada «Himne» en el volum *Barcelonines*).

Pel que fa a «lo discurs del Liri de Gràcia», apuntat per Verdaguer «com a nota» en el sumari del full 51 i sota un epígraf que diu «Prosa», només es pot tractar del breu parlament, previ al discurs en vers, que el poeta va llegir en el certamen literari de Gràcia del 17 d'agost de 1896.¹⁸

Per acabar, cal dir que en els sumaris hi figuren dos títols que pròpiament no es corresponen amb cap text: «Lo sant bisbe Català» (n. 27 del full 51) i «L'Àngel de Barcelona» (n. 15 del full 51 i n. 13 del full 52). El primer títol, com ja s'ha dit abans, probablement es refereix a la poesia d'homenatge al bisbe Català, que finalment Verdaguer va titular «Coronació de la Verge de la Mercè». Pel que fa a «L'Àngel de Barcelona», el més probable és que es refereixi a un text previst, o potser fins i tot iniciat, però que després va quedar subsumit en la part final del poema «Sant Vicenç Ferrer», que inclou la llegenda al·ludida en el títol. Finalment, com a únic problema no resolt, resta el títol número 5 del full 51, que no ha pogut ser desxifrat, ja que està escrit amb una cal·ligrafia molt laxa i està força tapat per una ratlla vertical que travessa tota la pàgina.

Un cop fets aquests aclariments, l'univers *Barcelona* queda doncs fixat en 42 textos identificats, tots els quals en un moment o altre van ser considerats per Verdaguer com a possibles integrants del llibre que projectava.

Gènesi del projecte

Ara bé, quan i per què va decidir el poeta d'elaborar el llibre? Malauradament, Verdaguer no va deixar escrit cap pròleg explicant la motivació ni el procés de composició de l'obra. Tanmateix, a partir de la relació personal i literària de l'autor amb la ciutat de Barcelona,¹⁹ de l'examen de la datació i la procedència dels textos destinats al volum i d'algun testimoni escadusser, es pot provar de donar una resposta a aquestes qüestions.

Ja en l'etapa juvenil Verdaguer va convertir Barcelona en tema literari. Així, apareix en alguns romanços juvenils, com «Diades de glòria» o l'abans esmentat «Barcelona». Tanmateix, la relació de Verdaguer amb la ciutat es va intensificar a partir de l'estada que hi va fer de la tardor de 1873 a finals de 1874, tot buscant-hi remei a la malaltia que l'havia fet desistir del seu càrrec a la parròquia de Vinyoles d'Orís. La vinculació del poeta amb Barcelona va esdevenir més estreta quan, després de dos anys de navegació en els vaixells de la Companyia Transatlàntica, el no-

18. Es troba entre els manuscrits custodiats a la Biblioteca de Catalunya.

19. Sobre la relació de Verdaguer amb Barcelona i la presència de la ciutat en la seva obra, vegeu Agustí ESCLASANS, *La ciutat de Barcelona en l'obra de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1937; del mateix autor, *Jacinto Verdaguer: un siglo de Barcelona*. Barcelona: Librería Dalmau, 1944; Josep MIRACLE, «Barcelona en l'esperit de Jacint Verdaguer», dins *Estudis sobre Jacint Verdaguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 123-145; i Francesc CODINA i Ramon PINYOL, «Introducció: Verdaguer i Barcelona», dins *Verdaguer i Barcelona: Antologia*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1995, p. 9-21.

vembre de 1876 es va instal·lar com a capellà i almoïner al palau del marquès de Comillas. En aquest segon període, Verdaguer va incorporar plenament la ciutat al seu univers poètic. Així, en va cantar la mítica fundació per Hèrcules en diversos episodis dels cants I i X de *L'Atlàntida*, i li va dedicar l'oda «A Barcelona», que va guanyar un premi extraordinari als Jocs Florals de 1883.

A partir del maig de 1893, amb l'esclat de la crisi que va provocar el desterrament del poeta a la Gleva, s'inicia una nova etapa de la relació de Verdaguer amb la metròpolis catalana. En aquest període Verdaguer va desenvolupar un sentiment d'adhesió personal a la ciutat on havia viscut els millors anys de la seva vida. Un sentiment que sens dubte va ser esperonat per l'intent d'allunyar-lo de la capital, on tanmateix va tornar el maig de 1895 desobeint l'ordre del bisbe Morgades.

Aquest nou «barcelonisme» verdaguerià, de caràcter més intimista i detallista, es va concretar primer en el poemeta *Santa Eulària*, dedicat a la patrona barcelonina, redactat entre 1895 i 1898, i publicat el 1899, amb l'estímul i l'ajuda de Lluís C. Viada i Lluch. En el pròleg d'aquest llibre Verdaguer declara que la ciutat ha esdevingut la seva nova pàtria local. Ho fa quan, evocant un recent viatge a Madrid, explica que allí «Ella [santa Eulària] em distreia amorosament de l'enyorança que sentia de Barcelona, pàtria seva, que estimo jo també com a meua».

Probablement va ser aleshores, durant el transcurs de la redacció de *Santa Eulària*, entre 1895 i 1898, que Verdaguer va tenir la idea d'elaborar un llibre dedicat a Barcelona, que aplegués textos ja coneguts i textos nous escrits *ex professo*. Aquesta hipòtesi es veu confirmada pel testimoni de Lluís C. Viada i Lluch que en un escrit inèdit²⁰ explica que durant els anys 1895, 1896 i 1897 es veia sovint amb el poeta, el qual estava escrivint «a instancias mías y con mi humilde colaboración, el pequeño poema *Santa Eulària*, al que había de seguir después un volumen titulado *Barcelona*, mitad inédito, mitad conocido».²¹

L'examen de la procedència i de les dates de redacció i/o publicació dels textos que configuren l'univers *Barcelona* corrobora el testimoni de Viada i alhora mostra que va ser a partir de 1900 que Verdaguer va començar a compondre la sèrie de peces noves destinades al llibre. En efecte, tal com es pot observar a la taula 2 i com es detalla en les notes que la complementen, entre 1899 i 1902 el poeta va redactar més d'una vintena de textos de tema barceloní, la majoria relativament extensos i en alguns casos força ambiciosos. D'altra banda, diversos indicis fan pensar que va ser també pels volts d'aquestes dates quan va confegir els dos esborranys de sumaris.²²

20. «Mossèn Cinto Verdaguer als Jocs Florals de Barcelona» (Ms. 1532 II de la Biblioteca de Catalunya). El manuscrit va ser redactat o, més ben dit, esborranyat entre 1934 i 1938, ja que en un passatge del foli 18 hi ha una referència al «malaguanyat Anton Busquets», el qual va morir el 1934. Com que Viada va traspasar el 1938, es dedueix que el text va ser escrit en l'endemig d'aquests dos anys.

21. Ms. 1532 (II, foli 15) de la Biblioteca de Catalunya. El passatge d'on s'ha extret la citació és en castellà, tot i que la resta de l'escrit està redactat en català.

22. Es fa difícil datar amb precisió l'elaboració dels sumaris. Tanmateix, com que en tots dos hi figura el poema «La Font de Jesús» —datat al manuscrit a 2 de novembre de 1900— i, en canvi, no figura en cap d'ells «La Creu de Barcino» —datat al manuscrit a 30 de desembre de 1900—, es podria aventurar que van ser elaborats cap a finals de l'any 1900. Ho pot confirmar el fet que en el sumari del full 52 hi figuri el poema «L'estel de l'alba», que apareixeria pu-

Datació i procedència dels textos de l'univers *Barcelona*

Textos datats, publicats en revista o presumiblement redactats entre 1896 i 1902

Lo Lliri de Gràcia ²³	1896
Discursel «del Lliri de Gràcia» (nota) ²⁴	"
A un rossinyol de Vallvidrera ²⁵	1897
Lo Gaiter del Llobregat ²⁶	1899
Diumenge del Ram (prosa) ²⁷	1900
Al Sant Crist de Betlem ²⁸	"
Nostra Senyora de l'Ajuda ²⁹	"
Despedida del maig (prosa) ³⁰	"
Coronació de la Verge de la Mercè ³¹	"

blicat dins el volum *Aires del Montseny*, la qual cosa potser descartaria que almenys aquest sumari hagués estat elaborat després de l'edició de l'esmentat recull, és a dir, cap a mitjan 1901. En contra només hi ha el fet que tots dos sumaris continguin el títol del poema «Lo monument a Colom», publicat el 21 d'abril de 1901 a *Lo Pensament Català*, però és probable que Verdaguier ja el tingués escrit força abans d'aquesta data. Pel que fa al poema «Santa Maria del Pi», també inclòs als dos sumaris, hem de dir que l'adreça inicial al cardenal Casañas, sens dubte escrita després del 8 de gener de 1901, arran del seu accés al bisbat de Barcelona, sembla redactada amb posterioritat al cos del poema, segons que es desprèn de l'anàlisi del manuscrit, ja que està afegida al capdavant del text. Així, doncs, podem situar l'esbós dels dos sumaris del llibre devers finals de 1900, sense que puguem dir, però, quin fou elaborat en primer lloc.

23. Aquest text va ser llegit per Verdaguier, amb el títol «Lo Lliri de l'escut de Gràcia», com a discurs presidencial en la celebració del primer Certamen Literari de l'Ateneu Gracienc, el 17 d'agost de 1896. Va aparèixer publicat a *La Publicidad* (18-viii-1896). Posteriorment Verdaguier va reelaborar el poema, va canviar-ne el títol per «Lo Lliri de Gràcia» i va guardar la nova versió a dins de la carpeta *Barcelona* (ms. 950 de la Biblioteca de Catalunya, fulls 136-139). El text publicat a *Discursos, articles, pròlegs* (v. XXVI de les O. C. de la Il·lustració Catalana) correspon a aquesta última versió.

24. El «Discursel "del Lliri de Gràcia"» consisteix en una breu al·locució en prosa amb què Verdaguier va introduir la lectura de «Lo Lliri de l'Escut de Gràcia». Se'n conserva el manuscrit (ms. 758 de la Biblioteca de Catalunya, fulls 71-72).

25. «A un rossinyol de Vallvidrera», datat a «Vallvidrera, 9 de maig de 1897» va ser publicat al n. 25 de la revista *L'Atlàntida* (15-v-1897).

26. «Lo Gaiter del Llobregat», datat a «abril de 1899», va ser publicat al n. 14 de *La Creu del Montseny* (18-vi-1899).

27. La prosa «Diumenge del Ram» va ser publicada al n. 55 de *La Creu del Montseny* (8-iv-1900).

28. La poesia «Al Sant Crist de Betlem» va ser publicada al n. 1 de *Lo Pensament Català* (6-v-1900).

29. La poesia «Nostra Senyora de l'Ajuda» va ser publicada al n. 29 de *Lo Pensament Català* (20-xi-1900). Un esborrany manuscrit d'aquest poema està aplegat en la carpeta *Barcelona* i porta la data «25 maig 1900».

30. La prosa «Despedida del maig» va ser publicada al n. 6 de *Lo Pensament Català* (10-vi-1900).

31. La «Coronació de la Verge de la Mercè» va ser publicada el 22 de juliol de 1900 al n. 12 de *Lo Pensament Català* (22-vii-1900). Verdaguier l'havia llegida el 10 de juliol en un acte d'homenatge al Dr. Jaume Català i Albosa, bisbe difunt de Barcelona. Un esborrany d'aquest poema està aplegat en la carpeta *Barcelona*.

Himne a N. Senyora de la Bonanova ³²	''
La Font de Jesús ³³	''
La Creu de Barcino ³⁴	''
La banda de la reina ³⁵	''
La Custòdia de la Seu de Barcelona ³⁶	''
Santa Maria del Pi ³⁷	1900 o 1901
Lo monument a Colon ³⁸	1901
A la Verge Maria de Vallvidrera ³⁹	1902
La Seu ⁴⁰	no datat
Les tres muntanyes	''
Lo parc	''
Lo verger del Palau	''
Sant Ramon de Penyafor	''
Sant Vicenç Ferrer	''
Santa Àgueda	''
Santa Maria del Socors	''
L'alzina del Passeig de Gràcia (prosa)	''
Lo cornamusaire (prosa)	''
Lo Jesuset de la porta de Betlem (prosa)	''

32. La poesia «Himne a Nostra Senyora de la Bonanova» va ser publicada al n. 19 de *Lo Pensament Català* (8-IX-1900) i també al n. 298 d'*El Sarrianiés* de la mateixa data.

33. La poesia «La Font de Jesús» està datada a «2 nov 1900» en el manuscrit contingut a la carpeta *Barcelona*.

34. «La Creu de Barcino» sembla datada a 30 de desembre de 1900 en el manuscrit contingut en la carpeta *Barcelona*, amb aquest text: «Dia de la Traslació de Sant Jaume 30 des 900».

35. «La banda de la Reina» probablement va ser escrita a finals de l'any 1900, ja que Verdaguer informà Agustí Vassal de l'existència del poema en una carta datada a 19 de desembre de 1900 (*Epistolari*, XI, p. 90). En la carpeta *Barcelona* hi ha un esborrany força net del text.

36. Per la mateixa carta de Verdaguer a Vassal esmentada a la nota precedent, sabem que «La Custòdia de la Seu de Barcelona» també estava redactada el 19 de desembre de 1900. En la carpeta *Barcelona* s'hi troba un esborrany ratllat del poema.

37. «Santa Maria del Pi» comença amb uns versos de dedicatòria al Cardenal Salvador Casañas, on es fa esment del seu accés al bisbat de Barcelona, arran de la mort del bisbe Morgades, la qual es va produir el 8 de gener de 1901. Per tant, la dedicatòria i potser la resta del poema deuen haver estat escrits al voltant d'aquesta data, probablement l'una després i l'altra abans d'aquesta data. Aquest text està inclòs a la carpeta *Barcelona*.

38. «Lo monument a Colon» va ser publicada al n. 51 de *Lo Pensament Català* (21-IV-1901). Aquest text està inclòs en la carpeta *Barcelona*.

39. Segons que explica Joan GÜELL a *Vida íntima de Mosén Jacint Verdaguer* (Barcelona: 1911), p. 252, la poesia «A la Verge Maria de Vallvidrera» fou la darrera escrita pel poeta, que l'hauria redactada el 15 de maig de 1902, dos dies abans de ser traslladat a Vil·la Joana de Vallvidrera. Josep PEREÑA, a *Els darrers dies de la vida de Jacint Verdaguer* (Barcelona: Barcino, 1955), p. 110 i p. 44, nota 2, tot i que no creu que sigui el darrer poema, i Osvald CARDONA, a *Els goigs i els cànctics de Jacint Verdaguer* (Barcelona: Barcino, 1986), p. 211-213, aporten dades que sembla que confirmen que fou escrit en els darrers dos mesos de vida de Verdaguer. En la carpeta *Barcelona* n'hi ha un esborrany molt incipient.

40. Entre començaments de 1900 i inicis de 1902 s'hauria de situar probablement la redacció de «La Seu» i la resta de poesies i proses no datades que figuren en aquesta primera secció de la taula 2. Les raons que fan suposar una datació tan tardana deriven del fet que Verdaguer les vagi aplegar totes a la carpeta *Barcelona* i de la constatació que cap d'elles no va aparèixer publicada en revista en vida del poeta.

Textos inèdits anteriors a 1896

Barcelona (poesia) ⁴¹	1866
Himne ⁴²	1888

Textos anteriors a 1896 publicats en revistes o solts i no recollits en llibre

Lo filador d'or ⁴³	1889
Goigs de Nostra Senyora de la Mercè ⁴⁴	1890

Textos ja recollits en llibres publicats en vida de Verdaguer

A Barcelona (oda)	<i>Pàtria</i>	1888
La palmera de Jonqueres	"	"
Nit de sang	"	"
Santa Madrona	"	"
Himne a la Verge de la Mercè	<i>Càntics</i>	1890
La fira de Sant Jordi	<i>Roser de tot l'any</i>	1894
Colom	<i>Montserrat</i>	1899
Invençió de les relíquies de S. Eulària	<i>Santa Eulària</i>	1899
La perla de Sarrià	"	"
L'estel de l'alba	<i>Aires del Montseny</i>	1901

Vicissituds pòstumes: de *Barcelona* a *Barcelonines*. La intervenció de Lluís Carles Viada i Lluch

En els darrers mesos o setmanes de la seva vida, veient que tot sol no podria realitzar el projecte, Verdaguer va lliurar els materials aplegats a la carpeta *Barcelona* al seu col·laborador Lluís C. Viada i Lluch, amb l'encàrrec que preparés l'edició del llibre. Obrant així, Verdaguer feia el mateix que ja havia fet no gaire abans amb els materials destinats a un recull de tema eucarístic, els quals havia donat al rosellonès Agustí Vassal el desembre de 1901, per tal que els ordenés i els publicqués.⁴⁵ Pel que fa al llibre *Barcelona*, Viada mateix, en l'escrit inèdit abans esmentat, es va referir a les circumstàncies del traspàs dels materials i a l'encàrrec que va rebre del poeta: «Mort Verdaguer, com hem dit, en 1902, havent nos fet entregar avans per Amparo Duran les poesies que havien de formar lo gran volum *Barcelona*, amb l'encàrrech de corretgirles, completarles i incorporarhi les ja conegudes, ja que ell

41. Presentada als Jocs Florals de 1866. Vegeu la nota 15.

42. La poesia «Himne» figura sense títol en el manuscrit inclòs a la carpeta *Barcelona* i està datada a «17 novembre 88». Va aparèixer pòstumament amb aquest títol al volum *Barcelonines*.

43. Valeri SERRA i BOLDÚ, a *Biografia de Mossèn Jacinto Verdaguer* (Barcelona: Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1924), p. 146, afirma que Verdaguer va escriure «Lo filador d'or» l'any 1889. La primera publicació que he detectat és al n. 14 de *L'Atlàntida* (1-XII-1896).

44. Aquests goigs van ser redactats per Verdaguer cap a finals de 1888 atenent una petició de l'arpista i cantant Esmeralda Cervantes i van ser publicats al n. 41 de *La Veu del Montserrat* (11-X-1890). Vegeu *Epistolari*, VI, p. 202-3.

45. Cf. Agustí VASSAL, «Gènesi de les Eucarístiques», dins Jacint VERDAGUER, *Eucarístiques*. Barcelona: L'Avenç, 1904.

se veyia impotent per a ferho, acompanyades cadascuna de la seva versió castellana»...⁴⁶

Així doncs, sabem que a partir del maig o el juny de 1902 Lluís C. Viada i Lluch va posseir i administrar els materials de la carpeta *Barcelona* fins el 1926 que els va dipositar a la Biblioteca de Catalunya, segons consta en el registre d'aquesta institució.⁴⁷ La manera com va gestionar aquest llegat literari durant tot aquest temps és el que es provarà de ressenyar tot seguit.

1902: *La Mellor Corona*,⁴⁸ un llibre de combat. Un cop mort Verdaguer, Viada, juntament amb Anton Busquets, es va afanyar a confeir aquest volum pòstum d'homenatge. Aparegut pels volts de la diada de Tots Sants de 1902 i presentat com la millor corona mortuòria que es podia oferir al geni traspassat, aplega un conjunt de poesies publicades en vida de l'autor en revistes i fulls solts, entre les quals n'hi ha nou de pertanyents a l'univers *Barcelona*.⁴⁹ La «Lletra-Dedicatòria» adreçada per Viada a Francesca Verdaguer, la germana del poeta, conté un atac virulent contra els Duran, la família adoptiva, titllats de «negres fantasmes» i «escarcellers», i també contra els seus «còmplices» —el grup de Turró i Moles—, que segons Viada havien manipulat Verdaguer en el darrer moment. *La Mellor Corona* s'ha de considerar, doncs, un llibre de combat, que tenia la intenció de demostrar que els desheretats en el segon testament del poeta, és a dir, el grup de Viada i Bus-

46. Lluís Carles VIADA i LLUCH. «Mossèn Cinto Verdaguer als Jocs Florals de Barcelona», ms. 1532 (II, foli 18) de la Biblioteca de Catalunya. Tot i que el fragment no és gaire abundant ni precís pel que fa a la informació, se'n desprèn que: a) Viada va rebre els manuscrits probablement en una de les darreres setmanes de la vida de Verdaguer, ja que diu que no li van ser lliurats directament pel poeta, sinó per Amparo Duran, una de les poques persones que en els darrers dies hi tenien accés; b) va rebre l'encàrrec de corregir i completar les poesies aplegades, incorporant-hi les ja conegudes, per tal, se suposa, de preparar l'edició del llibre; c) enlloc no es diu que rebés cap índex ni cap indicació escrita o oral per a dur a terme aquestes tasques; d) Viada dona a entendre que va rebre l'encàrrec de traduir les poesies al castellà. No s'ha de creure, però, que aquesta fos una exigència de Verdaguer. Segurament vol dir que ell, Viada, pensava publicar-les acompanyades de la traducció, cosa normal en una persona que habitualment utilitzava el castellà com a llengua literària. D'altra banda, cal tenir en compte que Viada és autor de nombroses versions castellanes de poesies de Verdaguer que publicà, sovint anònimament, en diverses revistes, com *El Sarriánés*, que ell mateix dirigia, i que al final recopilà en un manuscrit que ha quedat inèdit, per al qual també va redactar el pròleg (ms. 1533 de la Biblioteca de Catalunya). També traduí els fragments de poemes verdaguerians que el Comte de Güell i Marquès de Comillas, fill de Claudio López, inclogué en el seu llibre *El poeta Verdaguer*. Barcelona, 1920.

47. Informació facilitada pel Dr. Manuel Jorba, Director de la Biblioteca de Catalunya. Com ja s'ha dit, la carpeta *Barcelona* constitueix el ms. 950 de la Biblioteca. Probablement Viada hi va dipositar també el ms. 951, on es troben, entre altres papers, esborranys i proves d'impremta dels llibres *Montserrat* i *Santa Eulària*.

48. Jacint VERDAGUER. *La Mellor Corona*. Barcelona: L'Avenç, 1902.

49. Són aquestes: «A un rossinyol de Vallvidrera», «Al Sant Crist de Betlem», «Coronació de la Verge de la Mercè», «Himne a Nostra Senyora de la Bonanova», «Lo filador d'or», «Lo Gaiter del Liobregat», «Lo Lliri de Gràcia», «Lo monument a Colom» i «Nostra Senyora de l'Ajuda». Totes elles havien aparegut publicades en revistes en vida del poeta.

quets, eren en realitat els qui més es mereixien gestionar la seva herència literària.⁵⁰

Maig de 1903: Verdaguer ressuscita i guanya l'Englantina. També s'ha de considerar com una altra acció de combat la decisió de Viada de presentar «Lo parc», un dels poemes inèdits de la carpeta *Barcelona*, als Jocs Florals de 1903, en els quals va obtenir l'Englantina.⁵¹ D'aquesta manera pretenia demostrar la inconsistència de les acusacions fetes en el llibre atribuït a Ramon Turró *Verdaguer vindicado por un catalán*, on s'afirmava que el poeta havia concorregut a les convocatòries de 1895, 1896 i 1897 sense aconseguir-hi cap premi per culpa de l'actitud del jurat que s'hauria deixat pressionar pels enemics de Verdaguer.

1903: *Corpus Christi*. El 1903 va sortir, editat per l'Avenç, el petit aplec titulat *Corpus Christi*, que donava a conèixer quatre poesies de les que Viada conservava «inedites del gran poeta», segons que explica al pròleg Jaume Massó i Torrents. Els textos eren: «La Creu de Barcino», «La Seu», «La Custòdia» i «La banda de la reina».⁵²

1909: *Santa Maria del Pi, llegenda pòstuma de M. Jacinto Verdaguer*. El 29 de març de 1909 una resolució judicial declarava hereves de Verdaguer la seva germana Francesca i la seva neboda Miquela, els interessos de les quals Viada havia defensat des dels darrers dies de la vida del poeta. Aquest any també s'havia produït la mort del bisbe de Barcelona, Salvador Casañas. Aleshores Viada va fer editar per

50. Sobre la lluita a l'entorn del lliure de mort de Verdaguer i la qüestió dels testaments, vegeu Josep PEREÑA, *Els darrers dies de la vida de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1955, p. 129-177.

51. Viada desvela aquest afer en el seu treball inèdit «Mossèn Cinto Verdaguer als Jocs Florals de Barcelona», ms. 1532 (II, full 19) de la Biblioteca de Catalunya.

52. La inclusió en el volum d'aquests dos darrers textos delata que les seves versions en net també eren aleshores en poder de Viada i que devien haver estat aplegades per Verdaguer dins la carpeta *Barcelona*, juntament amb els esborranys corresponents que encara s'hi conserven. «La banda de la reina» i «La Custòdia de la Seu de Barcelona», per la seva temàtica, tant podien ser incloses en un volum sobre Barcelona com en un volum sobre el *Corpus* o també sobre l'Eucaristia, com finalment va succeir (*Eucarístiques*. Barcelona: L'Avenç, 1904, a cura d'Agustí Vassal). Verdaguer en parlà en una carta a Agustí Vassal (del 19-12-1900) citant-les com a candidates a ingressar en un volumet titulat *Corpus*. Al mateix temps, però, n'apuntà els títols als sumaris de *Barcelona* i també degué guardar els textos a la carpeta *Barcelona*, juntament amb els esborranys. Ho fa pensar el fet que tots dos poemes apareguessin publicats per primera vegada a *Corpus Christi*, que, tal com diu en el pròleg J. Massó i Torrents, consisteix en un «aplec de poesies» que «ha format en Lluís Carles Viada i Lluch, triant entre les que conserva inèdites del gran poeta». Per tant, no hi pot haver dubte que els textos procedien de Viada i en concret de la carpeta *Barcelona*, que ell aleshores posseïa. Reforça aquesta hipòtesi el fet que, poc després, L'Avenç, la mateixa editorial que havia publicat *Corpus Christi*, editava el llibre *Eucarístiques* (1904), el qual al capdavant de tot incloïa els dos poemes objecte d'aquesta nota. Una hipòtesi força plausible és que Agustí Vassal, que coneixia l'existència dels dos poemes per la carta esmentada, en veure que apareixien a *Corpus Christi*, va decidir incorporar-los a *Eucarístiques*, que potser ja estaven en procés d'edició. Aquest seria el motiu de la seva posició al final del volum. Això potser explicaria l'absència actual de les versions autògrafes en net d'aquests dos textos a la carpeta *Barcelona*.

la impremta de *La Hormiga de Oro* el poema inèdit «Santa Maria del Pi»,⁵³ acompanyat de la traducció castellana en prosa signada per ell mateix. Recordem que Verdaguer, en el manuscrit d'aquest text, havia afegit una endreça a Salvador Casañas amb motiu del seu accés al bisbat de Barcelona, ja que anteriorment havia sigut rector de la Parròquia del Pi. Viada, en la seva edició, va aprofitar l'oportunitat i va fer reproduir l'autògraf d'aquesta endreça a davant del poema. D'altra banda, a l'inici del volum, es destacava que era «propietat de Francisca y Miquela Verdaguer, germana y neboda de Mossén Cinto, respectivament declarades hereves del poeta». I a la contraportada de l'opuscle, sota la capçalera «Obres Pòstumes de Mossèn Jacinto Verdaguer», s'anunciava la pròxima aparició de dos títols més: «Santa Maria del Socós, poemeta ab la traducció castellana», que ja estava «en premsa», i «Barcelona, poesies y prosas ab la traducció castellana», aquest darrer «en preparació». Tanmateix, aquesta anunciada publicació de *Barcelona* no es va produir mai.

1910-1925: el llarg repòs. Després de l'aparició de l'opuscle *Santa Maria del Pi*, i malgrat l'anunci de la publicació de *Barcelona*, van transcórrer setze anys sense que Viada tornés a editar cap text de Verdaguer. Consta que fins el 1913 va continuar en relació amb la germana del poeta, com ho proven les cartes que aquesta li va adreçar.⁵⁴ Sembla ser que Viada exercia de gestor de la família natural de Verdaguer pel que fa al cobrament dels drets d'autor. Tanmateix, la relació no va ser pas sempre plàcida, ja que en una de les cartes, datada a Folgueroles l'onze de maig de 1913, Francesca Verdaguer s'expressa amb aquesta contundència: «Sr. Viada: Des de que es ha mori el meu guerm al sel sia, que Voste te aquesta obra titulada Barcelona no sabem si es que tingui intensio de cadarsele per Voste pero sies quen tingui intensio una servidora y ma nevoda Miquela no li donem pas».⁵⁵

A partir de 1913-14 van començar a aparèixer els primers volums de les obres completes de Verdaguer de la Il·lustració Catalana, l'editorial dirigida per Francesc Matheu. Aquest, juntament amb Viada i altres pesonatges, havia estat un dels hereus nomenats en el primer testament de Verdaguer, que després va ser revocat pel propi poeta. Un dels objectius d'aquest grup en aquells moments era editar les obres completes de l'autor amb el suport de la Diputació de Barcelona.⁵⁶ L'edició de la Il·lustració Catalana venia a ser la materialització tardana d'aquell propòsit. Per aquesta raó és probable que Viada hi col·laborés des del primer moment tot facilitant l'entesa prèvia dels editors amb els hereus del poeta.⁵⁷ I també és probable

53. M. Jacinto VERDAGUER. *Santa Maria del Pi: llegendes pòstuma, ab la traducció castellana en prosa de Lluís Carles Viada i Lluch*. Barcelona: Impremta de *La Hormiga de Oro*, 1909.

54. Ms. 1532 (IV, folis 33-38) de la Biblioteca de Catalunya. En total hi ha sis cartes, la primera amb data 15-X-1902 i la darrera amb data 11-V-1913.

55. *Ibidem*, carta n. 5.

56. Sobre aquesta qüestió, vegeu PEREÑA, *op. cit.*, p. 129-161.

57. Tot i que, segons que sembla, qui tenia els drets d'edició (adquirits abans a la família Duran) de la majoria de les obres era Josep Agustí, amb qui Matheu hagué de negociar l'edició. Vegeu Roser MATHEU. *Vida i obra de Francesc Matheu*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1971, p. 133. Sobre aquest tema, vid. també Valeri SERRA i BOLDÚ. *Biografia de Mossèn Jacinto Verdaguer*. Barcelona: Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1924, p. 214. Aquest últim autor diu que la propietat de les obres de Verdaguer «ha-

que ahora renunciés definitivament a fer pel seu compte l'anunciada edició de *Barcelona* i que en canvi es plantegés de publicar-la en un dels últims volums de la col·lecció, que havien de reunir l'obra inèdita o dispersa de Verdaguer.

Desembre de 1925: publicació de *Barcelonines*. Malgrat els plans inicials dels editors de treure un volum cada mes, a causa de la complexitat de l'empresa, l'edició d'obres completes es va anar dilatant en el temps. El retard es va agreujar en els tres últims volums previstos (XXVIII *Barcelonines*, XXIX *Jovenívoles* i XXX *Disperses*), ja que corresponien a obres o bé disperses, que calia aplegar i ordenar, o bé inèdites, que calia transcriure dels manuscrits.⁵⁸ Finalment, pels volts del 15 de desembre de 1925, va quedar enllestida l'edició de *Barcelonines*.⁵⁹ Aquest volum, tot i figurar amb el número XXVIII, en realitat va ser l'últim que va aparèixer publicat dels trenta que formen la col·lecció.

Contingut de *Barcelonines*

En aquest volum van ser recollits, a la fi, els poemes encara inèdits de la carpeta *Barcelona* que Viada i Lluch tenia en poder seu des de maig o juny de 1902. També s'hi van aplegar poesies ja publicades de temàtica barcelonina, però no s'hi va incloure cap prosa. El llibre conté els 26 textos que són enumerats a la taula 3, per l'ordre en què hi apareixen i amb indicació de la seva procedència immediata anterior.

TAULA 3
Contingut de *Barcelonines*
(volum XXVIII de les obres completes de la Il·lustració Catalana)

Títol	Procedència immediatament anterior
La Creu de Barcino	publicat el 1903 al volum <i>Corpus Christi</i>
La Seu	" " "
Sant Vicenç Ferrer	fins aleshores inèdit
Santa Maria del Pi	publicat el 1909 en vol. per <i>La Hormiga de Oro</i>
Santa Àgueda	fins aleshores inèdit

via recaigut en diverses mans» i que per aquesta raó l'editor va trigar algun temps «obtenir el permís de estampar una edició».

58. Al n. 158 de la revista *Catalana* (15-I-1924), Josep FRANQUESA i GOMIS, en l'article «Tres nous llibres de Jacinto Verdaguer», anunciava: «La revista *Catalana* emprèn la publicació de tres nous volums de composicions poètiques de mossèn Jacinto Verdaguer que, per no haver pogut reunir fins ara, no s'incloueren en los 27 que constitueixen la colecció de ses *Obres Completes* y a les quals, gracies a minucioses recerques, poden des d'avuy afegirse». Més avall enumerava els reculls que es publicarien: *Barcelonines*, amb poesies «inspirades totes elles en recorts, tradicions o llegendes referents a la nostra ciutat»; *Jovenívoles*, «primers assaigs literaris de quan [Verdaguer] no era encara més qu'un senzill pagès viatgà o un humil estudiant seminarista»; i finalment *Disperses*, que reuniria «les obres inèdites o publicades en fulles volanderes, opúsculs petits o periòdichs de vida efímera».

59. Així es comunica en un avís aparegut al n. 204 de la revista *Catalana* (15-XII-1925).

Sant Ramon de Penyafort	"	"
Santa Maria del Socors	"	"
Lo Verger del Palau	"	"
Al digníssim Rector Doctor Don Salvador Cassanyas	recollit el 1902 a <i>La Mellor Corona</i>	
Flor d'hivern	publicat el 1901 a <i>Aires del Montseny</i>	
Càntic al desposori de D. C. López i D.M. Gayón	recollit el 1902 a <i>La Mellor Corona</i>	
Himne	fins aleshores inèdit	
A Frederic Soler en son enterro	recollit el 1902 a <i>La Mellor Corona</i>	
A un rossinyol de Vallvidrera	"	"
Nostra Senyora de l'Ajuda	"	"
Coronació de la Verge de la Mercè	"	"
Lo filador d'or	"	"
Al sant Crist de Betlem	"	"
La Font de Jesús	fins aleshores inèdit	
Himne a N. Senyora de la Bonanova	recollit el 1902 a <i>La Mellor Corona</i>	
A la Verge Maria de Vallvidrera	no recollit en llibre	
Les tres muntanyes	fins aleshores inèdit	
A la mort d'en Rafel de Casanova	recollit el 1902 a <i>La Mellor Corona</i>	
Lo Parc	premiat als Jocs Florals de 1903	
Lo Gaiter del Llobregat	recollit el 1902 a <i>La Mellor Corona</i>	
Lo monument a Colom	"	"

Al final del volum hi figura una «nota editorial» (reproduïda a l'annex II) que conté alguns punts que és convenient de comentar. En primer lloc, després d'informar que Verdaguer havia volgut publicar «un gran volum ab el títol de *Barcelona*», anuncia que Viada i LLuch «en té recullits tots els materials y que en altre lloch explicarà'l què y'l com d'aquesta comanda». Que se sàpiga, aquesta promesa d'explicació pública de Viada no es va complir mai. En segon lloc dóna a entendre que es conserva un índex acabat del que hauria de ser el llibre, en el qual figurarien els títols publicats al volum i els citats al capdavant de la mateixa nota. Que sapiguem, però, Verdaguer sols va lliurar a Viada la carpeta amb els manuscrits i els retalls, i aquest ni tan sols coneixia ni va tenir mai a les mans els dos esbossos de sumari que s'han comentat en els apartats anteriors. Si els hagués conegut o vist, no li hauria passat per alt d'incloure en el llibre o en el seu «índex» un text tan escaient com els «Goigs de Nostra Senyora de la Mercè». És clar que podria ser que hagués rebut alguna indicació oral de Verdaguer sobre el contingut del llibre projectat —cosa improbable atesos el moment i les circumstàncies en què li van ser lliurats els materials—, però s'ha d'excloure que aquesta possible indicació coincidís amb el que suggereixen el contingut de les *Barcelonines* i la llista de la nota editorial.

Allò que sorprèn més és la inclusió en el llibre de dos poemes dedicats a la família dels marquesos de Comillas. Es tracta de «Flor d'hivern», escrit a finals de 1879 arran de la mort de la germana de Claudi López, i «Càntic al desposori de D. Claudi López i Da. Maria Gayón», redactat el 1881. En el primer cas, a més, la inclusió del text contradiu el criteri expressat en la nota editorial de no repetir textos ja publicats en altres volums de la col·lecció, car el poema ja havia aparegut al vo-

lum Aires del Montseny.⁶⁰ D'altra banda, a l'índex s'indica que també havia de figurar en el volum «A la mort de D. Antoni López». És evident que aquests textos, pel seu contingut, no tenen res a veure amb el tema del llibre, i el seu lloc natural eren les *Disperses*. La seva inclusió a *Barcelonines* o en el pretès índex de *Barcelona* només s'explica per la dèria de Viada d'oferir una imatge de Verdaguer neta de totes les taques del conflicte.⁶¹ D'aquí el seu interès a incloure els poemes dedicats als Comillas. Igualment també és del tot injustificada la inclusió del *Santa Eulària* sencer i també d'alguns poemes de *Caritat* i *Pàtria* en què apareix sols una referència tangencial a la ciutat, de vegades simplement el nom d'un carrer. Per aquesta via, s'hi hauria pogut incorporar tota *L'Atlàntida*, al·legant l'episodi de la fundació de Barcelona per Hèrcules.

En conclusió, doncs, la publicació tan tardana de *Barcelonines*, si bé va airejar alguns textos inèdits importants del darrer Verdaguer, va contribuir a desfigurar la imatge de l'obra sobre Barcelona que el poeta havia projectat, fins al punt que la va convertir en un llibre gairebé inviable o irrecuperable, que quedava així suplantat per un succedani incoherent i confús.

En tot aquest afer, l'actuació de Viada és decebedora, sobretot si la comparem amb la d'Agustí Vassal. Aquest, el desembre de 1901, havia rebut de Verdaguer uns materials «eucarístics» que devien presentar un estat semblant als destinats a *Barcelona*. Però, a diferència de Viada, Vassal va treballar amb diligència i el 1904 ja publicava les voluminoses *Eucarístiques*, acompanyades de la traducció francesa i un pròleg explicatiu de la gènesi del llibre. Aquesta promptitud del curador i traductor van tenir com a conseqüència positiva que *Eucarístiques*, malgrat ser una obra pòstuma, el contingut ni l'ordenació de la qual no van ser revisats per l'autor, restés fermament establerta i ben definida al si del corpus verdaguerià. Just el contrari, doncs, del que va succeir en el cas de *Barcelona*.

Verdaguer i la ciutat. *Barcelona*, llibre de síntesi

Les conseqüències literàries de tantes vicissituds textuais i editorials han estat funestes. No sols es va frustrar en el seu moment un llibre que l'autor hauria volgut que es publicués, sinó que més tard aquest fet va provocar que passés força desapercbut per la crítica un aspecte de la seva poesia que en mostra l'encaix en l'època històrica que va ser creada, que n'assenyala, en una paraula, la seva modernitat.

60. Els editors de les Obres Completes de l'Editorial Selecta s'adonaren de la repetició d'aquest poema i l'eliminaren de les seves *Barcelonines*.

61. Viada, catòlic i ultraconservador, si bé durant el conflicte va ajudar Verdaguer, va procurar en tot moment que aquest es reconciliés amb la jerarquia eclesiàstica i el marquès de Comillas. Poc abans de la mort del poeta les seves relacions es van deteriorar. En van ser el motiu les actuacions de Viada encaminades a aconseguir un testament favorable als interessos del «grup de dretes» del qual formava part i que, aliat amb la família natural, es disputava les últimes voluntats de Verdaguer amb el «grup d'esquerreres», de Turró i Moles, que feia costat a la família Duran. Sobre aquestes qüestions, vegeu Josep PEREÑA (*op. cit.*) i el text de Lluís C. Viada inclòs a Manuel MONJAS. *Documentos inéditos acerca de Mosén Jacinto*. Palma de Mallorca: A. Sabaer Editor, 1935, p. 463-467.

Es tracta de la singular i complexa recepció poètica que Verdaguer va fer d'un fenomen al qual va estar exposat plenament: la formació de la gran ciutat industrial, encarnada en el seu cas en la Barcelona de la segona meitat del segle XIX. Una ciutat que va sofrir una transformació accelerada, que va passar de tenir 239.200 habitants el 1860 a tenir-ne 544.100 el 1900, que va enderrocar el clos de muralles que l'ofegava i es va expandir en l'Eixample, que el 1888 va servir de marc a una cosmopolita, encara que modesta, Exposició Universal, que va ser sacsejada per greus convulsions polítiques i socials, que es va imbuir de l'esperit del romanticisme i al llarg del segle va acollir tota mena d'iniciatives artístiques i culturals, des dels inicis de la renaixença literària, amb la instauració dels Jocs Florals el 1859, fins a l'esclat finisecular de l'arquitectura modernista.

Verdaguer va ser sempre un testimoni atent i a voltes un protagonista actiu d'aquesta transformació trepidant. Com ja s'ha dit en un altre apartat, ben aviat va convertir Barcelona i les impressions que li produïa en tema literari.⁶² La seva percepció de la ciutat va ser sempre com a mínim ambivalent. En l'etapa juvenil es va moure entre la repulsió i la fascinació. Com a poeta jove i ambiciós era molt sensible a l'atracció de Barcelona, el centre cultural d'on havia partit l'impuls de la renaixença i per on calia passar si es volia triomfar en el món de les lletres. Però com a jove muntanyès seminarista, format en una cultura tradicional i religiosa, li dolia el contrast entre una Muntanya senzilla i virtuosa i una Babilònia sofisticada i moralment relaxada.⁶³ Tanmateix, l'atracció va predominar i va superar la repulsió. Fins al punt que en el romanç «Diades de glòria», escrit devers el 1865-1866, Verdaguer va posar en boca de la protagonista femenina —que és de fet un *alter ego* del poeta— aquesta afirmació premonitòria: «Quan no seré pagesa, / seré barcelonina».

En l'estapa de maduresa, la reacció verdagueriana davant el creixement i les mutacions de la ciutat va oscil·lar entre el plany i l'entusiasme. Plany pel procés de laïcització, per la penetració i la propagació de les noves ideologies que qüestionaven la religió i la cultura tradicional, i per la destrucció d'antics temples i monuments religiosos, com amb tanta contundència va denunciar en aquests versos de «La palmera de Jonqueres»: «lo fill veu fer teatre del temple de sos pares; / avui lliences les monges, arreu com ahir els frares; / demà, a qui llençaràs?» Però també ara és el pol positiu el que guanya, com ho demostra l'entusiasme de l'oda «A Barcelona», amb què el poeta va celebrar el progrés econòmic i tècnic i l'expansió urbana. D'altra banda, en aquesta segona etapa tant el plany com l'entusiasme acompanyen una concepció molt ideologitzada de la ciutat. Així, a l'oda, Barcelona hi apareix com una capital providencialment elegida, cridada a congeniar la modernitat i el progrés amb la tradició i la fe, i és explícitament contraposada a París, la gran urbs descristianitzada.

Les tràgiques vivències que Verdaguer va experimentar en els deu últims anys de vida van enriquir la seva percepció de la ciutat. Així, es va interessar encara més

62. Per complementar aquest apartat, vegeu Francesc CODINA i Ramon PINYOL i TORRENTS. «Introducció: Verdaguer i Barcelona», dins *Verdaguer i Barcelona: Antologia*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1995, p. 9-21.

63. Sobre aquesta qüestió, vegeu l'estudi de Josep M. FRADERA. «Entre la Muntanya i Babilònia: notes sobre el substrat ideològic del primer Verdaguer», *Anuari Verdaguer 1986*. Vic: Eumo Editorial / Ajuntament de Barcelona, 1987, p. 131-138.

per la història i la llegenda religioses de Barcelona, que va resseguir amb poemes com «La Creu de Barcino», «La Seu», «Santa Àgueda», «La Custòdia» o «Santa Maria del Pi». I també pels sants barcelonins que encarnaven la virtut que més apreciava: la caritat. En conseqüència, va compondre dos llargs poemes dedicats a la santa mercedària Maria de Cervelló o del Socors, un altre de dedicat a un dels fundadors de l'orde de la Mercè, sant Ramon de Penyaforat, i encara un altre de dedicat a un transeünt il·lustre, sant Vicent Ferrer, que és presentat com un predicador il·luminat que entra a Barcelona seguit «de l'exèrcit de la fe i de la pobresa». Trenat amb aquest fil historicoreligiós, reapareix, més prim, i de forma subordinada, el fil patriòticocivil en textos com «Lo parc», «Lo monument a Colom» o «Les tres muntanyes». En el conjunt d'aquests textos, sobretot en els religiosos, el plany hi preval per damunt de l'entusiasme. Així, l'esplendor del passat medieval és contraposat als «dies de tristor» («Santa Àgueda») d'una fi de segle sacsejada per greus conflictes polítics i socials metaforitzats en les «tempestes mai com avui tronantes i feres» («Santa Maria del Pi»). Tot i així l'entusiasme davant l'embranchida urbana encara torna a brollar en la bellíssima composició «Les tres muntanyes», en què el Tibidabo abaixa resignat la testa de gegant perquè Barcelona, la regina, s'hi enfilii.

Però, a més d'aquest interès aprofundit pels aspectes religiosos, devots i civico-patriòtics, Verdaguer va generar en aquesta etapa final una nova representació de la ciutat, ombrívola i inquietant. En alguns dels darrers textos, tal com ha dit Joaquim Molas, el poeta va donar una «imatge "moderna" i interioritzada de la ciutat i, per tant, despullada de qualsevol disseny programàtic».⁶⁴ Així, en la poesia «A un rossinyol de Vallvidrera», Barcelona hi apareix com una gàbia que amenaça d'empresonar el rossinyol, «l'ocell del paradís», cantor com el poeta de l'enyor celestial, si s'arrisca a deixar la puresa deserta dels cims i a davallar a la plana habitada. Allà baix, la xarxa urbana, simètrica i uniforme, obra de l'home, captura i oprimeix els éssers desconnectats, esqueixats de la natura exuberant i multiforme, creació de Déu, com succeeix a l'arbre protagonista de la prosa «L'alzina del passeig de Gràcia», o als antics «pagesos» del Tibidabo que són inexorablement transformats en «ciutadans» a mesura que la ciutat allarga els seus tentacles («Les tres muntanyes»). I per si fos poc, la massa sorollosa que omple la xarxa dels carrers menysprea el cant del poeta, que tanmateix hi planta cara i, per encelar-se, s'apregona més que mai en la poesia, tal com s'expressa en una altra prosa, «Lo cornamusaire». Al final, doncs, aquest enfrontament que oposa la força opressora de la ciutat massificada a la força creadora del poeta solitari es resol també a favor de la banda positiva, de la banda del poeta, el qual, sense haver de fugir del clos urbà, a dins mateix de la gàbia i del guirigall, hi troba l'exemple i la força per superar la seva momentània crisi de fe en la poesia.

L'experiència vital de Verdaguer en relació a la gran ciutat, tal com es reflecteix en la seva poesia, traça una trajectòria que va de la il·lusió de la joventut a la decepció de la maduresa, i d'una primera esperança de glòria mundana a una darrera esperança de glòria espiritual. El punt d'arrencada d'aquest trajecte es troba a la po-

64. Joaquim MOLAS. «Verdaguer, fi de segle», dins *Jacint Verdaguer: Barcelona fi de segle*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1995 (Nadala de l'Ajuntament de Barcelona de l'any 1995).

esia juvenil «Diades de glòria», en què Barcelona és presentada pel jove poeta muntanyès com el marc del seu futur triomf literari i social. El punt final es localitza a la prosa dels darrers anys «Lo cornamusaire», en què el poeta, decebut, socialment rebaixat, esclafat per la tribulació i l'espín, convertit en un personatge anònim i perdut enmig de la massa urbana, s'aferma malgrat tot a la poesia com a única via de superació i al capdavant exclama, apropiant-se d'un fragment del salm 57: *Exurge gloria mea; exurge psalterium et cithara*.

Amb aquest breu seguiment de l'evolució que experimenta la percepció de la ciutat per part de Verdaguer, si una cosa ha de quedar clara és que aquesta no pot ser reduïda a cap interpretació simple o esquemàtica. És justament per la seva complexitat, per la seva irresolució tant en les idees com en les visions, i no pas pel seu localisme històric o llegendari, que els textos verdaguerians sobre Barcelona resulten encara atractius per al lector d'avui, igual com ho són, i per aquest mateix motiu, els escrits d'altres grans poetes sobre altres grans ciutats. Com els de Wordsworth sobre Londres, Whitman sobre Nova York o Baudelaire sobre París.⁶⁵ En diferents contextos històrics i a partir d'una sensibilitat i d'uns plantejaments estètics i ideològics particulars, cadascun d'aquests autors va reflectir en la seva obra l'impacte produït pel fenomen modern de la gran ciutat industrial.

Això mateix és el que va realitzar Verdaguer de Barcelona estant i a partir d'una sèrie de condicionaments històrics, ideològics i personals que no fan altra cosa que singularitzar la seva aportació. Una aportació consistent en un conjunt de textos poètics en vers i en prosa, escrits en èpoques i en situacions diverses, que vehiculen idees i visions de la ciutat també diverses però poèticament congeniables, i que l'autor havia decidit d'articular en una mena de síntesi final, en un llibre complex però alhora coherent: *Barcelona*. Un llibre que en l'aspecte editorial i material encara està per fer.

ANNEX I

Transcripció dels sumaris de *Barcelona*

Els sumaris figuren en dos fulls solts, numerats 51 i 52, que es troben intercalats al quadern que porta el títol autògraf de *Barcelona* (ms. 370, Vària III, 25, *Barcelona*, de la Biblioteca de Catalunya).

Aquests dos sumaris són transcrits a continuació en una forma que intenta reproduir la disposició gràfica dels títols en els manuscrits. En la transcripció de cada sumari, a la dreta dels títols dels textos, s'indica entre claudàtors el seu número d'ordre.

65. Existeix una extensa bibliografia sobre la relació entre el poeta, la poesia i la ciutat. Per a una introducció general al tema i una aproximació al seu tractament en els autors esmentats, és recomanable Kristiaan VERSLUYS. *The Poet in the City: Chapters in the Development of Urban Poetry in Europe and the United States 1800-1930*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1987.

El primer sumari ocupa el recto i el verso del full 51, que és un full de color clar, quadriculat. Aquest sumari està ratllat verticalment en la seva totalitat.

El segon sumari ocupa el recto i el verso del full 52, que és un full de color més aviat fosc, pautat. Aquest sumari, escrit amb tinta, no està ratllat i la cal·ligrafia no és tan laxa com la del sumari anterior.

[f. 51r]	Colon	[1]	Nit de Sanch ¹	[2]
	Monument a Colon	[3]	Les tres montanyes ²	[4]
	[il·legible] ³			[5]
	Oda a Barcelona			[6]
	Coronació de la Verge de la Merce			[7]
	Goigs a la Verge de la Merce			[8]
	Santa Madrona			[9]
	Lo Lliri de Gracia			[10]
	La perla de Sarria			[11]
	La fira de Sant Jordi			[12]
	A un rossinyol de Vallvidrera			[13]
	N S ^a del Pi			[14]
	L Angel de Barna			[15]
	Lo filador d or			[16]
	A Barcelona (poesia)			[17]
	Sant Vicents Ferrer			[18]
	Lo Gayter del Llobregat			[19]
	Himne al S. Crist de Betlem			[20]
	La palmera de Junqueras			[21]
	Sant Ramon de Penyafor			[22]
	Invio de les reliques de Sta. Eularia			[23]
	Primera pedra de la Seu			[24]
	Nostra Senyora de l Ajuda			[25]
	A la coronacio de la Verge de la Merce			[26]
	Lo san Bisbe Catala			[27]
	La Custodia de la Seu			[28]
	Santa Agueda			[29]
	Colon			[30]
	La Font de Jesus			[31]
	Himne N. Sra. de la Bonanova			[32]
[f. 51 v]	Colon a Barcelona L'Avenç -1892 p. 172 per Brunet ⁴			
	Prosa ⁵			
	Lo diumenge del Ram			[33]
	Lo Jesuset de la porta de Betlem			[34]
	Com a nota lo discurs del Lliri de Gracia			[35]

1. Títol escrit amb llapis a l'angle superior dret del full.

2. *Ídem*.

3. Títol no desxifrat.

4. Evidentment es tracta d'una anotació bibliogràfica i no pas de cap títol.

5. No és cap títol. Indica que a sota segueixen títols de proses.

[f. 52r]

Les tres montanyes

[1]

Santa Agueda

[2]

A. N ^o S ^a de la Bonanova. Himne de la Coronacio	[3]
La Font de Jesus	[4]
A Barcelona (poesia)	[5]
Colon	[6]
Sant Ramon de Penyafort	[7]
Goigs a la Verge de la Merce	[8]
Lo filador d'or	[9]
Lo Liri de Gracia	[10]
Santa Madrona	[11]
Lo Gayter del Llobregat	[12]
L Angel de Barcelona	[13]
Nostra S ^a de l'Ajuda	[14]
Monument a Colon	[15]
A un rossinyol de Vallvidrera	[16]
l'estel de l'alba	[17]
Al Sant Crist de Betlem. Himne	[18]
La banda de la reyna	[19]
Sta. Maria del Socós	[20]
Lo verger del Palau	[21]
La Palmera de Junqueras	[22]
Nostra Senyora del Pi ¹	[23]
A la Verge de la Merce. Himne de la Coronacio	[24]
A Barcelona, Oda	[25]
[f. 52v] A l'alcina del Passeig de Gracia ²	[26]
Lo diurnenge del Ram	[27]
Despedida del Maig	[28]
Lo Jesuset de la porta de Betlem	[29]

1. A sota d'aquest títol hi ha un espai en blanc.

2. Aquest títol i els tres següents i darrers corresponen a proses.

ANNEX II

NOTA EDITORIAL¹

Mossèn Cinto havia somniat fer un gran volum ab el títol de BARCELONA aco-blanthi tots els seus escrits —poesia y prosa— que tinguessin que veure ab la nostra ciutat, ab la seva historia, ab els seus monuments, ab les seves devocions, ab les seves llegendes, ab les seves costums. Y aquesta tasca l'havia encarregada al bon amich senyor Viada y Lluch que en té recullits tots els materials y que en altre lloch explicarà'l què y'l còm d'aquesta comanda.

Dins la nostra colecció axò era irrealisable perque la meytat del llibre està ja publicat en volums anteriors d'aquestes OBRES COMPLETES. Si, enllestida aquesta

1. Aquesta nota figura al final de *Barcelonines*, vol. XXVIII de les obres completes de Verdaguer de la Il·lustració Catalana, Barcelona [1925].

edició, algun dia se'ns oferís una fel·la avinentesa, lliure d'estorbs ni dificultats de cap mena qu'entrebanquessin la seva realització, nosaltres procurariem dur a terme'l somni de Mossèn Cinto.

Mentrestant, incorporèm en aquestes OBRES les poesies d'aquell projecte qu'encara no hi havien sigut incloses y que formen el present volum ab el títol de BARCELONINES. Les que l'havien de completar són les següents, que poden veures en els volums anteriors que s'indiquen:

<i>A la mort de D. Antoni López</i>	Volum IV	Caritat
<i>¿Per què canten les mares?</i>	"	"
<i>La ginestayre</i>	"	"
<i>La viuda del escultor</i>	"	"
<i>A Barcelona</i>	Vol. VIII	Patria
<i>Santa Madrona</i>	"	"
<i>Les barres de sanch</i>	"	"
<i>La palmera de Junqueres</i>	"	"
<i>Nit de sanch</i>	"	"
<i>Barcelona a Montpeller</i>	"	"
<i>Santa Eularia</i>	Vol. XVIII	Santa Eularia
<i>La Custodia de la Seu de Barcelona</i>	Vol. XXII	Eucarístiques
<i>La banda de la reyna</i>	"	"
<i>Lo Lliri de Gracia</i>	Vol. XXVI	Discursos
<i>Himne a la Verge de la Mercè</i>	Vol. XXVII	Càntichs

També entraven en el projectat volum les proses

<i>Lo Jesuset de la Porta de Betlèm</i>	Vol. XXVI	Articles
<i>A l'alzina del Passeig de Gracia</i>	"	"
<i>Lo cornamusayre</i>	"	"